

Проблемні питання

законодавчого регулювання судово-експертної діяльності



Л. М. Головченко

кандидат юридичних наук, начальник Управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України, заслужений юрист України

З часу прийняття Закону України «Про судову експертизу» (далі — Закон) від 25.02.1994 р., яким було визначено правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності, практика його застосування показала важливість встановлених ним положень. З метою удосконалення окремих його норм до вказаного Закону у вересні 2004 р. були внесені істотні зміни, які позитивно позначилися на практиці його застосування. Зокрема, зміни щодо вимог до суб'єктів судово-експертної діяльності, порядку фінансування державних спеціалізованих установ судових експертиз, державної атестації методик проведення судових експертиз та інші новели організаційного характеру.

Разом з тим, за час правозастосування цього Закону Верховною Радою України прийнято та введено в дію Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України адміністративного судочинства, якими уточнено статус судового експерта та порядок призначення судових експертиз, а також взагалі місце та особливості судової експертизи в системі процесу доказування.

За останні роки законодавцем змінено термінологічне визначення органів, які наділені правом призначен-

ня експертиз, та розширено коло таких суб'єктів. Так, відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» правом призначення експертиз, для вирішення питань, що виникають у процесі виконавчого провадження й потребують застосування спеціальних знань під час оцінки майна наділено державного виконавця.

Останнім важливим чинником, яким внесено принципово нові підходи в систему кримінального судочинства України, є прийняття Кримінального процесуального кодексу України. Його новели суттєво торкнулись усіх без винятку стадій кримінального процесу, у тому числі самого поняття та порядку призначення і проведення судової експертизи.

Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом України адміністративного судочинства та Господарським процесуальним кодексом України передбачена можливість призначення додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз. Поряд з тим, в новому Кримінальному процесуальному кодексі України на відміну інших процесуальних законів, за таким процесуальним статусом експертиз взагалі не визначено.

Тому на нашу думку, визначення понять, підстави призначення та порядок проведення таких експертиз обов'язково повинні бути відображені і в базовому Законі.

Поряд з узгодженням норм базового Закону та процесуального законодавства потребує комплексного підходу вирішення наступних питань.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку судової експертології як науки та тривалих дискусій в наукових колах криміналістики і судової експертизи щодо єдиного визначення та конкретизації понять, які вживаються у даній галузі, існує нагальна потреба в однознач-

ному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» правом призначення експертиз, для вирішення питань, що потребують застосування спеціальних знань під час оцінки майна, наділено державного виконавця.

Поряд з тим, потребують систематизації та конкретизації права і обов'язки судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи.

Слід зазначити, що з набуттям чинності Закону України «Про засади запобігання і протидії з корупції» співробітники державних спеціалізованих установ, а також експерти, які не є працівниками цих установ, є суб'єктами відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Оскільки дія цього Закону та передбачені ним обмеження поширюються на всіх осіб, визначених суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, вони повинні бути відображені в базовому Законі України «Про судову експертизу».

Чинним Законом України «Про судову експертизу» та процесуальним законодавством для судового експерта передбачено право заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів та зразків. Разом з тим, експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків.

Таке право експерта заявляти клопотання в деяких випадках дозволяє йому без запиту додаткових матеріалів відмовитися від вирішення окремих питань, мотивуючи це недостатністю наданих матеріалів.

При цьому, незалежно від виду судочинства судовий експерт зобов'язаний провести повне дослідження.

У такій ситуації дотримання принципу повноти експертного дослідження може бути поставлено під сумнів, адже особа чи орган, що призначає експертизу, не є фахівцем у певній галузі знань, тому не може самостійно визначитись щодо обсягу необхідних матеріалів та зразків, передбачених тією чи іншою методикою проведення дослідження, які потрібні експерту для вирішення поставлених завдань. Тому питання достатності та якості наданих матеріалів може бути вирішено лише самим експертом під час їх попереднього вивчення.

Ця теза потребує детального обговорення з метою вирішення питання віднесення такого повноваження експерта, як заявлення клопотання про надання додаткових матеріалів, до його права чи обов'язку.

Крім того, у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про державну службу», який набув чинності з 01.01.2013 р., залишається неврегульованим питання матеріального та соціально-побутового забезпечення судових експертів державних спеціалізованих установ.

Слід зазначити, що професія судового експерта є унікальною за своїм змістом. З одного боку, його професійний статус полягає у проведенні із застосуванням своїх спеціальних знань (з практично необмеженого кола питань — науки, техніки, ремесла тощо) науково обґрунтованого дослідження для встановлення фактів, що мають доказове зна-

чення під час розслідування та розгляду справ у судах, з іншого — він набуває статусу процесуальної особи під час надання висновку експерта і таким чином у своїй професійній діяльності поєднує статус фахівця з відповідної галузі знань, науковця та процесуальної особи. Це суттєво відрізняє правовий статус судового експерта від інших працівників державних установ, оскільки для об'єктивного виконання своїх обов'язків судовий експерт передусім повинен бути незалежним від органів дізнання, досудового розслідування, суду та інших учасників процесу. Тому незалежність судового експерта має забезпечуватись державою шляхом створення необхідних умов для його діяльності та належним матеріальним і соціальним забезпеченням.

Чинним Законом України «Про судову експертизу» для судового експерта передбачено право заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів та зразків.

Зміни, внесені в законодавство України, а також практичне застосування положень Закону України «Про судову експертизу» поставили питання щодо необхідності внесення до нього кардинальних змін.

З метою врегулювання вищезазначених проблем Міністерством юстиції України за участю державних спеціалізованих установ судових експертиз та громадськості проводиться робота щодо підготовки проекту Закону України «Про судово-експертну діяльність», прийняття якого забезпечить належний рівень нормативно-правового регулювання інституту судової експертизи в Україні.